

УДК 327+913(47+57)

ЛЕВИК БОГДАН,*кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник
Національного університету "Львівська політехніка", м. Львів*

ГЕОПОЛІТИЧНЕ СТАНОВИЩЕ ПОСТКОМУНІСТИЧНОЇ РОСІЇ

На основі аналізу світових подій після завершення "холодної війни", а також геополітичних змін на пострадянському просторі сформульовано основні вектори зовнішньої політики Російської Федерації. Особливу увагу приділено відносинам Росії з Європейським Союзом, США та Китаєм. Зіставлені їхні економічні показники в динаміці.

Ключові слова: геополітика Російської Федерації; геостратегія сучасної Росії; зовнішня політика пострадянської Росії.

Постановка проблеми та стан її вивчення. Розпад соціалістичного блоку, а згодом і розпад Радянського Союзу вивів на міжнародну арену нові незалежні держави Східної Європи та пострадянського простору. Мирний кінець "холодної війни" завершив доктринальну суперечку між комунізмом і капіталізмом. На початку XXI ст. відбулось масове пробудження народів світу, що збільшило ризик виникнення міжнародних конфліктів. Міжнародні відносини втратили стабільність, загострилися глобальні загрози. Настала криза світової влади. З'явилися нові країни, які прагнуть світового лідерства: Китай, Росія, а також країни, які прагнуть регіонального домінування: Індія, Пакистан, Бразилія, Японія.

КНР та РФ борються за центральноазіатські природні ресурси, що збільшує градус напруги. Світ потребує економічно розвиненого, соціально привабливого, відповідального, далекоглядного й усіма шанованого лідера. США втрачають роль світового гегемона, економічна потужність якого в 1945 р. становила 50 % світового ВВП [9]. У 2010 р. ВВП США обсягом 14 трильйонів доларів США становив близько 26,3 % світового валового внутрішнього продукту [Там само]. Китай швидкими темпами наздоганяє американців за показниками ВВП, його економічні перспективи знаходяться в позитивному ракурсі. Тільки розмір інвестування КНР в Африку зріс у 10 разів - від 10 млрд доларів США у 2000 р. до 107 млрд доларів США у 2008 р. На той час Росія як інвестор покинула африканський континент.

Сучасна Росія в пошуку свого геополітичного статусу втратила місце серед світової верхівки. Наразі, вступаючи в конфронтацію з демократичним світом, Російська Федерація хоче нав'язати світовому товариству своє бачення міжнародних відносин, чітко окреслюючи пострадянський простір як зону своїх особливих стратегічних інтересів. Володіючи великими запасами газу та нафти, використовуючи ядерні потужності, Росія намагається переконати світ у своїй економічній спроможності. Слід відзначити, що основним наповнювачем державного бюджету залишається експорт природних ресурсів. РФ перетворилась на регіонального лідера й не більше. Росія на цей час більше євразійська, ніж світова держава. Вона "пшла" з Африки, скоротила свою активність у Латинській Америці. До розвалу СРСР громадян радянської держави називали росіянами, не диференціюючи їх за етнічними ознаками. Ідеологічною ідеєю комуністів було створення на основі російського народу нового зразка спільноти - радянського на-

роду. Радянська зовнішня політика, як і сучасна російська, у дійсності не визнавали й не визнають міжнародних прав і норм, якщо вони не відповідають їхнім політичним цілям. Жоден російський чиновник не поніс кари за такі порушення. Найбільш радикальним засобом проти агресії росіян був їхній страх перед ядерною війною. Доктрина стримування американського президента Г. Трумена мала дієвий та охолоджуючий вплив на керівників КПРС під час воєнно-політичного протистояння 1970-1990 рр. Розпад СРСР звільнив союзні республіки від комуністичного ідеологічного обруча, давши їм змогу самостійно визначати свою долю. Однак зовсім скоро Росія заявила про свої особливі інтереси на пострадянському просторі, прямо чи опосередковано застосовувавши військову силу в Молдові (Придністров'я), Грузії (Абхазія та Південна Осетія), Україні (Крим), Таджикистані, Вірменії. Російські вчені розробляють нову концепцію зовнішньої політики Росії, у якій російський народ - це розділений народ, який має право захищати своїх співвітчизників, де б вони не проживали (ідеться про чужі території). Подібні заклики звучали у фашистській Німеччині напередодні Другої світової війни. Авторитаризм президента Росії В. Путіна базується на відкритому націоналізмі, ідеї винятковості росіян та їхніх світових лідерських амбіціях. Однак економічний стан та становище в збройних силах не дозволяють Росії реалізувати свої геополітичні плани.

Російські геополітики XX ст. П. Савицький, М. Трубецької, Г. Флоровський, В. А. Колосов, Р. Ф. Туровський уважали Росію особливим цивілізаційним утворенням, синтезом європейського й азіатського начал, осередком проживання особливої нації (знову ж таки, напрошується аналогія з фашистською ідеєю національної винятковості). Вони уважали головним ворогом Європу. У їхньому уявленні створення Євразії як політико-державного утворення охоплювало українські землі й ділило світ на азіатський та європейський. Згодом сформувалась нова течія неоєвразійців (кінець 1980-х), які вважали росіян молодим і перспективним етносом, що сформувався на основі тюрксько-слов'янського злиття. До вчених, які відстоюють цю точку зору, слід віднести І. Кузьменка, А. Бедрицького, М. Данилевського. Їхні ідеї мають антиєвропейський (антиукраїнський) конфліктогенний напрям. Позитивне сприйняття Заходу допускається тільки при його відмові від проамериканської політики. Одночасно неоєвразійці визнають небезпеку і з боку Азії, що спонукає їх до прийняття пропозиції створення православно-слов'янсько-

го союзу. Побудова Євразійського Союзу стала головною в зовнішній політиці РФ на пострадянському просторі. Неозахідної геополітики в ученому російському середовищі поки що немає. Як бачимо з наведеного, основні положення російських геополітиків після тривалого дискурсу стали базовими для зовнішньої політики Росії.

Російський дослідник К. Е. Сорокін у своїй монографії "Геополітика сучасності і геостратегія Росії" приділив увагу визначенню геостратегічного положення Росії на цей час і в перспективі, вивчив її слабкі сторони, взаємодію з глобальними та регіональними центрами сили. К. Е. Сорокін надав рекомендації щодо адаптації зовнішнього курсу Росії до реальних високодинамічних змін у світі [7]. Свій внесок у дослідження сучасної російської політики зробили А. Арбатов [8; 26], К. С. Гаджієв [9], Л. М. Гумільов, Н. Я. Данилевський, А. Г. Дугін, С. І. Каспе, Л. Клепацький, Г. Кунадзе [13], Л. І. Мечников, Н. А. Нартов, В. Рижков, Н. П. Распопов, С. Сестанович, А. М. Салмін, А. А. Сергунін, А. Р. Тузіков, Б. Ісаєв, Л. Малес. Серед українських учених, які досліджували геополітику ХХ та ХХІ ст., слід назвати Ю. Липу, С. Рудницького, Д. Донцова, Д. Базіва, М. Дністрянського, Є. Кисельова [24], С. Андрущенко, М. Багорова, М. Малуха [21], Г. Хозіна, М. Шевченко [22].

Зарубіжні вчені, аналізуючи геополітичний стан Росії, прогнозують два варіанти. Перший, коли Росія проведе справжні демократичні реформи й долучиться до світового співтовариства, що автоматично знімає всі проблеми між Заходом і США. Такий вектор найбільш відповідає національним інтересам РФ. Його прибічниками є зарубіжні дослідники С. Телбот, Дж. Сакс, Т. Гаді, Дж. Ізраєл. Прибічники другого варіанту вважають, що Росія в силу своєї природи й геополітичного розташування завжди буде нести загрозу своїм сусідам. До прихильників цієї версії належать Г. Кіссінджер [25], З. Бжезінський [1; 5-6], С. Гантінгтон [2-3], Д. Холбрук, Дж. Вусі. Вони вважають, що Росію необхідно позбавити можливості бути самостійним гравцем на міжнародній арені.

Мета статті - проаналізувати світові події після "холодної війни" та геополітичні зміни на пострадянському просторі, на підставі чого сформулювати основні напрями зовнішньої політики Російської Федерації.

Виклад основного матеріалу. Більшість російських дослідників вважають Російську Федерацію спадкоємцем Радянського Союзу, який, у свою чергу, змінивши ідеологічну оболонку та зовнішню атрибутику, став наступником Російської імперії. Для Росії завжди були характерними авторитарна влада одного керівника, який керується не законами, а власним розумом. Російська держава постійно опирала свою зовнішню політику на воєнну потужність, яка була опорою у збиранні/загарбанні земель своїх сусідів (Фінляндія, Прибалтика, Білорусь, Польща, Україна, Крим, Кавказ, Центральна Азія і т. ін.), а також насадженні воєнно-економічної та політичної залежності східноєвропейських, азійських, африканських, американських новостворених комуністичних милітаризованих режимів. Російська експансія пояснювалась боротьбою за мир, захистом міжнародної безпеки й досягненням розрядки. Створюючи периметр безпеки навколо своєї території, посилюючи політичну й військову потугу, Росія прагнула до світового верховенства. Така позиція вимагала потужного військово-промислового комплексу та маневрених збройних сил, готових виконувати бойові задачі на воді, суші, повітрі в будь-якому куточку планети. Росія, СРСР, РФ були донорами цілого ряду авторитарних режимів за кордоном з метою військово-політичного впливу. Бажання світового домінування ніколи не по-

кидало керівників Росії. Одноосібно вважаючи себе фаворитами серед слов'янських народів, російські вчені писали історію, виходячи із цього принципу, вважаючи інших представників слов'янського етносу молодшими братами. Геополітичне домінування та російська зверхність не завжди мали реальну основу, економічну та військово-політичну. Російська влада завжди була централізованою [13].

Залишаючись євразійським конгломератом, Російська Федерація проводить багатовекторну зовнішню політику, бажаючи визначити своїх потенційних ворогів та союзників. У першу чергу це стосується країн ЄС, США, Китаю, Японії, Пакистану, Індії, Бразилії, Ірану, Туреччини. У Воєнній доктрині 2010 р. РФ визначає основні зовнішні військові загрози, серед яких визнає розширення блоку НАТО на схід і його наближення до своїх кордонів, порушення міжнародних домовленостей, недотримання раніше укладених договорів, застосування військової сили на території сусідніх країн із порушенням Статуту ООН, виникнення ескалації збройних конфліктів на сусідніх територіях, розповсюдження міжнародного тероризму, ріст сепаратизму й територіальних претензій. Аналогічні положення знаходимо в Стратегії національної безпеки Російської Федерації до 2020 р. (перетворити РФ на світову супердержаву), Концепції зовнішньої політики Російської Федерації 2008 р., Концепції державної національної політики Російської Федерації, Федеральному законі "Про протидію екстремістській діяльності". Як учив Конфуцій, істина ховається у фактах, а факти говорять проти Росії.

Для Росії важко інтегруватись у вільні ринкові відносини з демократичними основами та ідеологічним плюралізмом. Причин для цього дві: відсутність справжньої демократії та відстала енергоємна економіка.

Зниження життєвого рівня пересічного росіянина викликало ріст руського націоналізму, появу об'єднавчих ідей, замисел створення "русського миру". Росія упаднула 76 % радянської території і 60 % економічного потенціалу й населення. Станом на 2010 р. кількість населення Російської Федерації становила 140,37 млн осіб. Демографічні показники приросту населення негативні, очікується його зменшення та збільшення осіб старше 65 років (індекс старіння 2009 р. становив 18 %). Радянська економіка на 70 % була зорієнтована на важку промисловість і тільки на 30 % - на споживчі потреби. До середини 1980-х років радянська економіка складала 50-60 % ВВП США. Частина оборонного бюджету становила 45-50 % від державного, у США цей показник на той час - 25-27 %. Армія СРСР налічувала 3,9 млн., у США чисельність армії становила 2,2 млн. Відтоді сталися різкі зміни. Національний дохід Росії становить зараз 8-9 % від американського. Оборонний бюджет Росії також становить не більше 10 % американського оборонного бюджету. У 2009 р. глобальні витрати на російську армію становили 61 млрд доларів США, що відповідає четвертому показнику після США, Китаю та Франції.

У сьогоденній ситуації Російська Федерація бореться з глобальними небезпеками, які розривають країну. Її кордони стали вразливими через незахищеність. Колишні країни СРСР відмовились від російського домінування й ведуть самостійну зовнішню політику, яка не завжди задовольняє Москву. Із деякими з них Росія знаходиться в напружених відносинах: Грузія, Молдова, Україна, Прибалтійські республіки. За роки посткомуністичного періоду російська дипломатія не спромоглася вибудувати з безпосередніми сусідами відносин, заснованих на взаємоповазі, довірі й економічній співпраці, як це вдалося зробити США з Мек-

сикою та Канадою. Конфронтація із Заходом та ісламським світом стає характерною для російських зовнішніх відносин. Миротворчі операції Росії на пострадянському просторі на кшталт "принуждение к миру" в Південній Осетії, Абхазії носили досить сумнівний характер й отримали негативну міжнародну оцінку. Аналогічно можна оцінити військові дії в Придністров'ї, Карабасі, Таджикистані, Чечні. Гібридна війна на півдні й південному сході України 2014 р. викрила реальне обличчя російської дипломатії.

Таблиця 1. - Чисельність російського населення, осіб (% від загальної чисельності)

Регіон	1989 р.	На цей час (2010 р.)
Україна	11 355 000 (22,1 %)	8 334 100 (17,3 %)
Крим	1 629 542 (65,6 %)	1 180 400 (58,5 %)
Узбекистан	1 653 478 (8,35 %)	1 199 015 (4,91 %)
Таджикистан	388 481 (7,63 %)	34 838 (0,46 %)
Туркменистан	333 892 (9,48 %)	165 000 (3,23 %)
Казахстан	6 227 549 (37,82 %)	3 774 000 (23,3 %)
Інгушетія	293 771 (23,12 %)	3 215 (0,78 %)

Гіпотетичний союз Росії з ЄС несе багато позитивного для обох сторін, але він за своєю природою неможливий. Європейський Союз у 2,6 рази більший за кількістю населення, його ВВП в 11 разів перевищує російський (ВВП ЄС 2010 р. дорівнював 14,63 % від світового). Тому Росія буде прагнути налагодити двосторонні угоди швидше всього з Німеччиною та Італією заради економічної вигоди. Росія досить сильно залежна від американських і європейських кредитів, інвестицій і технологій.

Доволі неприкритим регіоном Росії залишається Далекий Схід - тут із кожним роком зростають інтереси Китаю та Японії. Японія з населенням, на 30 % меншим, ніж у РФ, у 5 разів перевищує її за економічними показниками. Китай відповідно перевищує Росію в 4 та 8 разів. Обидві країни мають із Росією відкриті й латентні територіальні суперечки. Китай - найбільш відкрита й потенційно найсерйозніша проблема для безпеки Росії на Сході. Маючи військово-повітряну перевагу перед Китаєм, Росія продовжує продавати китайцям протиповітряні ракетні системи С-300, винищувачі Су-27 та МіГ-31, що може порушити цю перевагу. Китай не приховує свого бажання стати економічно провідною країною світу й при цьому не поспішає зайняти місце політичного лідера.

Три азіатські країни здобули панівне світове лідерство - Китай, Японія та Індія. ВВП Японії зріс від \$ 500 млрд у 1975 р. до \$ 5,2 трлн у 1995 р. Японці викупили основні промислові об'єкти Америки (наприклад, Рокфеллер-Центр у Нью-Йорку). Аналогічний стрибок зробив Китай, який був захищений від можливої агресії з боку СРСР і скерував усі ресурси на внутрішній розвиток. Слід зазначити, що Японія та Китай ніколи не перебували в регіональному союзі, вони швидше суперники. Китай та Індія - найбільш густо заселені країни світу, до того ж володіють ядерною зброєю. У ці відносини втягнутий і Пакистан. Змагання цих країн несе певну загрозу. Росія намагається підтримувати дружні стосунки з усіма названими країнами. На сьогодні в неї добрі стосунки налагоджені з Індією. Японія - повністю проамериканська держава, безпека якої повною мірою залежить від США. Китай веде свою терплячу цілеспрямовану одноосібну гру, уважаючи Індію та Японію своїми регіональними противниками.

Примарна ідея відродження російської потуги не підкріплена реальним і перспективним станом економічних, політичних, воєнних і гуманітарних можливостей. Російська Федерація не має гідної політичної ідеології, яку намагається замінити православ'ям. Росія втратила орієнтацію на пострадянському просторі, "перегнувши палку" із захистом росіян на чужих територіях нових незалежних республік (див. табл. № 1). Запропоновані російські проекти колективних організацій типу СНД, ОДКБ, Євразійський Союз - малоефективні та безперспективні.

США випереджають Росію за кількістю населення в 1,9 рази, а за показниками ВВП у 12 разів (ВВП США 14 624 184 млрд доларів США у 2010 р. проти ВВП РФ 1 476 912 млрд доларів США). Військовий бюджет США в 10 разів перевищує російський (663,26 млрд доларів США у 2009 р.), а інвестиції в модернізацію озброєнь і військової техніки перевищують російські у 20 разів. Частка ВВП США від сумарного світового рівня становить 21 %, російський показник - 1,7 %, ЄС - 12 %. Економічні негаразди, які найближчим часом очікують на Росію, набагато погіршать її економічний стан. ЄС імпортує 41 % енергоносіїв із Росії, однак ці показники переглядаються не на користь Газпрому, особливо у світлі використання сланцевого газу. ЄС споживає 84 % нафтового експорту РФ, які технологічно легко замінити. Антиамериканські настрої в Росії нарастають до рівня психозу. Простому росіянину доносять інформацію, що в усіх його бідах винні американці та НАТО. Росія скористається з розбалансованої поведінки Європи щодо ситуації в Україні та спробує поглинути Україну. На заваді стоять тільки США та український народ. Такою ситуацією схвильовані Польща та країни Прибалтики, які вимагають від НАТО посилити свою безпеку від можливої російської експансії.

Взаємовідносини пострадянських республік із Москвою все більше переходять у фазу відкритого протистояння, це стосується Грузії, Молдови, України, Естонії, Литви, Латвії. У Державній Думі є значна частина депутатів, які не визнають територіальної недоторканості й суверенітету цих республік. Вони блокують ратифікацію договорів із цими вже як 23 роки незалежними державами. Така поведінка привела до повного провалу російської політики на пострадянському просторі, що спонукало її до проявів прямої агресії проти названих держав. Реінтеграція Росії з Україною найближчим часом просто немислима через загальновідомі причини конфронтації.

Керівництво Російської Федерації досі не змирилось із крахом СРСР. Найближчими геополітичними мішенями для Росії залишаються колишні радянські республіки. Росія прагне відстояти свої національні інтереси на пострадянському просторі, у деяких випадках використовуючи для цього військову силу. Сучасна російська демократія базується на авторитаризмі, націо-

налізмі та релігії. Для пострадянських республік буде важливо, наскільки ефективно США та ЄС зможуть впливати на Росію. Саме побоювання погіршити стосунки з США та Європою зупинило подальшу російську агресію 2008 р. проти Грузії. Грузинська республіка втратила свої території - Південну Осетію та Абхазію, однак ці самопроголошені держави не визнав світ. Агресія проти Грузії, на думку Росії, повинна була відіграти ефект доміно, однак навіть Білорусія не визнала Південної Осетії та Абхазії. Білорусія економічно й політично залежна від Росії, вона повністю залежить від російських енергоносіїв. 17-річна диктатура А. Лукашенка унеможливила демократичні зміни в державі. Країні не вдалось налагодити добросусідські взаємовідносини з Польщею, Литвою. 97 % білорусів розмовляють російською мовою. Україна, у свою чергу, має напружені стосунки з Росією, яка прагне повернути українську територію під свій політичний та економічний вплив. Нетерплячий тиск Росії, байдужість ЄС та внутрішньополітична невизначеність України спровокували сепаратистські конфлікти на Півдні та Сході країни. Росія в цих конфліктах відіграє вирішальну роль на боці терористів. США та Європа бояться хаосу на території Росії, тому їхні зовнішньополітичні кроки більш ніж обережні, вони бояться геополітичних зрушень на східному кордоні ЄС.

У сучасній геополітичній ситуації Росія не спромоглася створити повноцінної системи безпеки навколо своєї території, залучивши до її участі провідні країни-сусіди (Китай, Туреччину, США, країни ЄС). Особливо слабо захищеною виглядає її територія за Уралом. Створюючи ОДКБ, Євразійський союз РФ обмежується частиною пострадянського простору. Проводячи конфронтаційну зовнішню політику, використовуючи енергетичні важелі в міждержавних стосунках для політичного тиску, застосовуючи військову силу для конфліктів, утручаючись у внутрішні справи суверенних держав, Росія створює міжнародну напругу, тим самим створюючи умови та пришвидшуючи колективне об'єднання проти власних національних інтересів, які виражено домінують над національними інтересами посткомуністичних держав.

На основі проведеного аналізу можна зробити такі висновки:

по-перше, Росія вважає себе одним зі світових лідерів, ця позиція виходить з її неоімперської зовнішньої політики. Особливо переконаливо Російська Федерація це продемонструвала на пострадянському просторі. Захищаючи власні національні інтереси, російські керівники намагаються розширити свій економічний та політичний вплив на територію країн-сусідів. Україна як найбільша і найбагатша держава пострадянського простору знаходиться під пильною увагою Росії. Російська Федерація, нехтуючи зовнішніми застереженнями ООН, ЄС, США, проводить одностороннє гібридне застосування військової сили проти України, підвищуючи градус міжнародної напруги та збільшуючи ризик виникнення локальної війни. Синонімом зовнішньої політики Росії стала війна за сфери впливу на пострадянському просторі;

по-друге, Росія втратила міжнародний авторитет гаранта територіальної недоторканості й суверенітету України відповідно до Будапештського меморандуму 1994 р., порушивши свої зобов'язання й по двохсторонніх стратегічних договорах про дружбу та взаємодопомогу. Використовуючи свій ядерний потенціал як засіб проти слабших країн, Росія запускає ланцюгову реакцію-бажання отримати ядерний статус для неядерних

країн, які таким чином зможуть самостійно гарантувати власну безпеку. У першу чергу, таке бажання з'явиться в розвинутих країн - не членів НАТО (наприклад, Японії), наступними будуть країни, які бажають стати регіональними лідерами. Росія не зможе запропонувати своїх гарантій безпеки через подвійність стандартів та грубе порушення міжнародних норм;

по-третє, світова енергетична криза збільшує ймовірність виникнення конфлікту за природні енергетичні ресурси, особливо високою така ймовірність зіткнень є в Центральній Азії. У це протистояння може бути втягнута Росія як стратегічний партнер центральноазійських республік і "симпатик" Ірану. Росія стоїть на тому, що контроль над природними ресурсами залишається пріоритетом її політики. Особливе місце в цьому питанні посідає Арктика, де росіяни видобувають 91 % природного газу. Цей регіон російське керівництво вважає основною стратегічною ресурсною базою. Енергетична політика Росії матиме й має свої переваги у впливі на Європу;

по-четверте, економічний розвиток Росії залежить від ціни й обсягів продажу природного газу та нафти, які складають основний прибуток державного бюджету. Намагання реформувати збройні сили й модернізувати оборонні структури, розширити свою військову присутність у світі вимагають від РФ значних додаткових матеріальних та фінансових витрат. Ці витрати збільшуються з посиленням політики милітаризації. Така політика загострить соціально-економічні проблеми всередині країни, збільшить зuboжіння населення;

по-п'яте, Росія втратила можливість налагодити стратегічні відносини із США, НАТО та ЄС у боротьбі з глобальними загрозами, що залишає її наодинці із цими проблемами. У зв'язку із цим порушена архітектура європейської безпеки. Нові світові центри сили - Китай, Індія та Бразилія - не підтримують Росії в її агресивній політиці по відношенню до слабших із використанням військової сили;

по-шосте, Росія не поділяє демократичних цінностей, про що свідчить її політична система. Її соціальні, політичні та економічні програми не чіткі, а перспективи - непевні. Глибока демографічна криза, політична корупція, застаріла та залежна від ресурсів економічна модель, соціальна відсталість - наслідок неефективної державної політики. Конкурентоспроможність її економіки в глобальних показниках знаходиться на 63 місці, на рівні Шрі-Ланки й Уругваю. Рівень корупції в органах державної влади на 154 місці, поряд Ємен та Конго. Росія повинна визначитись. Позитивна перспектива для неї - це співпраця із Заходом із майбутнім приєднанням до Європейського Союзу.

Росія не змиралась з утратою СРСР світового лідерства. При Президенті В. Путіні РФ залишається авторитарною державою, у зовнішній політиці якої домінує російський націоналізм. Для досягнення своїх цілей та захисту національних інтересів за кордоном Росія використовує політичний, економічний та військовий тиск. Прагнення РФ домінувати на пострадянському просторі базується на слов'яно-православних цінностях з акцентом на винятковій особливості росіян як нації. Росія розуміє, що економічно вона програє США, КНР, ЄС, її козирем залишаються ядерне озброєння, газ та нафта. РФ повинна розвиватись, щоб досягнути стандартів Європейського Союзу. Настирлива, нетерпляча, зарозуміла й агресивна Росія загрожує не тільки зовнішньому світу, але й сама собі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Brzezinski Z. The Grand Chessboard. American Primacy and Its Geostrategic Imperatives [Электронный ресурс] / Z. Brzezinski. - New York, 1998. - Режим доступа : http://www.takeoverworld.info/Grand_Chessboard.pdf.
2. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон. - М. : ООО "Изд-во АСТ", 2003. - 603 с.
3. Хантингтон С. Политический порядок в меняющихся обществах / С. Хантингтон. - М. : Прогресс-Традиция, 2004. - 480 с.
4. Хантингтон С. Кто мы?: Вызовы американской национальной идентичности / С. Хантингтон ; [пер. с англ. А. Башкирова]. - М. : ООО "Издательство АСТ" ; ООО "Транзиткнига", 2004. - 635 с.
5. Бжезінський Зб. Стратегічне бачення: Америка і криза глобальної влади / Зб. Бжезінський ; [пер. з англ. Г. Лелів]. - Львів : Літопис, 2012. - С. 50-51.
6. Бжезинский Зб. Великая шахматная доска (Господство Америки и ее геостратегические императивы) / Зб. Бжезинский ; [пер. О. Ю. Уральской]. - М. : Междунар. отношения, 1998. - 123 с.
7. Сорокин К. Э. Геополитика современности и геостратегия России / К. Э. Сорокин. - М. : РОССПЕН, 1996. - 168 с.
8. Арбатов А. Г. С точки зрения парламентария (Внешняя политика России) / А. Г. Арбатов // Международная жизнь. - 1999. - № 3. - С. 89-93.
9. Гаджиев К. С. Введение в геополитику / К. С. Гаджиев. - М. : Логос, 1998. - С. 298-359.
10. Дугин А. Г. Основы геополитики. Геополитическое будущее России / А. Г. Дугин. - М. : Арктогея, 2000. - 603 с.
11. Каспэ С. И. Демократические шансы и этнополитические риски в современной России / С. И. Каспэ // Полис: Политические исследования. - 1999. - № 2. - С. 32.
12. Клепацкий Л. Внешнеполитические ориентиры России (Россия как эпицентр глобальных перемен в международных отношениях) / Л. Клепацкий // Международная жизнь. - 1999. - № 2. - С. 36-40.
13. Кунадзе Г. Назад в будущее (заметки о российской внешней политике) / Г. Кунадзе // Новое время. - 1999. - № 11. - С. 31-39.
14. Нартов Н. А. Геополитика / Н. А. Нартов ; [под ред. В. И. Старовойтова]. - М. : ЮНИТИ-ДАНА, Единство, 2004. - 439 с.
15. Рыжков В. Реальности Четвертой Российской Республики (Политическая ситуация в России) / В. Рыжков // Международная жизнь. - 1999. - № 4. - С. 3-13.
16. Распопов Н. П. Социально-политическая стабильность региона - субъекта РФ / Н. П. Распопов // Полис: Политические исследования. - 1999. - № 3. - С. 89-99.
17. Сестанович Ст. Воздать России должное / Ст. Сестанович // Полис: Политические исследования. - 1995. - № 1. - С. 58-70.
18. Салмин А. М. Россия, Европа и новый мировой порядок / А. М. Салмин // Полис: Политические исследования. - 1999. - № 2. - С. 10-31.
19. Сергунин А. А. Регионализация России: роль международных факторов / А. А. Сергунин // Полис: Политические исследования. - 1999. - № 2. - С. 76-88.
20. Тузиков А. Р. Основы геополитики / А. Р. Тузиков. - М. : КНОРУС, 2004. - 272 с.
21. Малуха М. Україна в сучасних геополітичних концепціях Росії / М. Малуха // Універсум. - 2006. - № 1-2. - С. 26-29.
22. Шевченко М. Модель світу початку ХХІ ст.: філософський аналіз / М. Шевченко // Людина і політика. - 2003. - № 3. - С. 90-96.
23. Хозин Г. Какими быть международным отношениям в XXI веке? / Г. Хозин // Международная жизнь. - 2001. - № 2. - С. 73-86.
24. Кисельов Є. Л. Методологія геополітики : [монографія] / Є. Л. Кисельов. - Харків : Магістр, 2002. - 136 с.
25. Kissinger H. Diplomacy / H. Kissinger. - New York, 1994. - Pp. 816-817.
26. Арбатов А. Г. Национальная идея и национальная безопасность / А. Г. Арбатов // Мировая экономика и международные отношения. - 1998. - № 5. - С. 5-21; № 6. - С. 5-19.
27. Внешняя политика и безопасность современной России. 1991-2002. Хрестоматия : в 4-х тт. / [ред.-сост. Т. А. Шаплеина]. - М. : МИД России, Российская ассоциация международных исследований, АНО "ИНО-Центр", 2002. - Том II. Исследования. - С. 246.
28. Україна в світі 2011 [Електронний ресурс]. - К. : Фонд Конрада Аденауера в Україні, 2011. - 23 с. - Режим доступа : http://www.kas.de/wf/doc/kas_22843-1522-13-30.pdf?110518135238.

Левик Богдан,

*кандидат исторических наук, ведущий научный сотрудник
Национального университета "Львовская политехника", г. Львов*

ГЕОПОЛИТИЧЕСКОЕ ПОЛОЖЕНИЕ ПОСТКОММУНИСТИЧЕСКОЙ РОССИИ

На основании анализа мировых событий после "холодной воны", а также геополитических изменений на постсоветском пространстве сформулированы основные направления внешней политики Российской Федерации. Акцентируется внимание на взаимоотношениях с Европейским Союзом, США и Китаем. Сопоставлены их экономические показатели в динамике.

Ключевые слова: геополитика Российской Федерации; геостратегия современной России; внешняя политика постсоветской России.

Levyk Bogdan,

*Candidate of Historical Sciences, Chief Research Officer,
Lviv Polytechnic National University, Lviv*

GEOPOLITICAL SITUATION OF POST-COMMUNIST RUSSIA

The paper reviews the current foreign policy of the Russian Federation. Some facts of the reduced geopolitical presence of Russia in the world are presented. Scientific viewpoints of Russian researchers of Eurasian and Neo-Eurasian issues, their commitment to the idea of exceptionality of the Russians are demonstrated. Two

alternative forecasts by Western researchers of further geopolitical situation and development of Russia are given. It is pointed out that the RF pursues an aggressive foreign policy underpinned by economic, political and military pressures both in Europe and the post-Soviet space. The author compares statistical economic indicators of the USA, the EU and China with those of the present-day Russia, which are convincingly indicative of the losing Russian position in the struggle for global leadership. It is concluded that the RF has neo-imperialist ambitions as to the former Soviet Republics; has lost its international authority as a guarantor of security; makes an aggressive use of natural power resources for exerting pressure on EU countries; is incapable of implementing effective reforms in its economy, society and armed forces; has lost strategic relations with the USA, NATO and EU; has a backward and authoritarian political system, which generally threatens both the world and Russia itself.

Keywords: geopolitics of the Russian Federation; geostrategy of modern Russia; foreign policy of post-Soviet Russia.

REFERENCES

1. Brzezinski Zb. K. (1998), *The Grand Chessboard. American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*, available at: http://www.takeoverworld.info/Grand_Chessboard.pdf (engl).
2. Huntington S. Ph. (2003), *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Orde*, Moscow, 603 p. (rus).
3. Huntington S. Ph. (2004), *Political Order in Changing Societies*, Moscow, 480 p. (rus).
4. Huntington S. Ph. (2004), *Who Are We? The Challenges to America's National Identity*, Moscow, 635 p. (rus).
5. Brzezinski Zb. K. (2012), *Strategic Vision: America and the Crisis of Global Power*, Lviv, pp. 50-51 (ukr).
6. Brzezinski Zb. K. (1998), *The Grand Chessboard. American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*, Moscow, 123 p. (rus).
7. Sorokin K. E. (1996), *Geopolitics of modernity and geostrategy Russia*, Moscow, 168 p. (rus).
8. Arbatov A. G. (1999), *International Affairs* (<http://interaffairs.ru/>), № 3, pp. 89-93 (rus).
9. Gadzhuyev K. S. (1998), *Introduction to Geopolitics*, Moscow, pp. 298-359 (rus).
10. Dugin A. G. (2000), *Foundations of Geopolitics. Geopolitical future of Russia*, Moscow, 603 p. (rus).
11. Kaspe S. I. (1999), *"POLIS" Journal - Political Studies* (<http://www.politstudies.ru>), № 2, pp. 32 (rus).
12. Klepatskiy L. (1999), *International Affairs* (<http://interaffairs.ru/>), № 2, pp. 36-40 (rus).
13. Kunadze G. (1999), *Novoye vremya* (<http://nvua.net/>), № 11, pp. 31-39 (rus).
14. Nartov N. A. (2004), *Geopolitika*, Moscow, 439 p. (rus).
15. Ryzhkov V. (1999), *International Affairs* (<http://interaffairs.ru/>), № 4, pp. 3-13 (rus).
16. Raspopov N. P. (1999), *"POLIS" Journal - Political Studies* (<http://www.politstudies.ru>), № 3, pp. 89-99 (rus).
17. Sestanovych St. (1995), *"POLIS" Journal - Political Studies* (<http://www.politstudies.ru>), № 1, pp. 58-70 (rus).
18. Salmin A. M. (1999), *"POLIS" Journal - Political Studies* (<http://www.politstudies.ru>), № 2, pp. 10-31 (rus).
19. Serhunyn A. A. (1999), *"POLIS" Journal - Political Studies* (<http://www.politstudies.ru>), № 2, pp. 76-88 (rus).
20. Tuzikov A. R. (2004), *Foundations of Geopolitics*, Moscow, 272 p. (rus).
21. Malukha M. (2006), *Universum* (<http://universum.lviv.ua/index.htm>), № 1-2, pp. 26-29 (ukr).
22. Shevchenko M. (2003), *Liudyna i polityka* (www.lp-ua.info), № 3, pp. 90-96 (ukr).
23. Khozin H. (2001), *International Affairs* (<http://interaffairs.ru/>), № 2, pp. 73-86 (rus).
24. Kyseliov Ye. L. (2002), *The methodology of geopolitics*, Kharkiv, 136 p. (ukr).
25. Kissinger Henry Alfred (1994), *Diplomacy*, New York, pp. 816-817 (engl).
26. Arbatov A. G. (1998), *World Economy and International Relations* (<http://www.imemo.ru/jour/meimo>), № 5, pp. 5-21; № 6, pp. 5-19 (rus).
27. Shakleina T. A., ed. (2002), *Foreign and security policy of modern Russia: 1991-2002*, Moscow, Vol. 2, p. 246 (rus).
28. *Ukraine in the World: 2011*, available at: http://www.kas.de/wf/doc/kas_22843-1522-13-30.pdf?110518135238 (ukr).

© Левик Богдан

Надійшла до редакції 04.11.2014